

JOSEP CARAFÍ, ARQUITECTE DE L'ESGLÉSIA SETCENTISTA DEL CATLLAR

Aquest article pretén donar a conèixer un document inèdit, relacionat amb la construcció de l'església parroquial del Catllar, trobat recentment a l'Arxiu Històric de Tarragona.¹ Es tracta del conveni acordat entre els representants d'aquest municipi del Tarragonès i l'arquitecte que se'ns revela com a autor de l'esmentat temple, Josep Carafí.

En les pàgines que segueixen considerarem la problemàtica estilística de l'edifici, i les possibles influències que presenta; valorarem la personalitat de l'arquitecte Carafí, a partir del document mencionat i d'altres fonts, i, finalment, analitzarem el contingut del contracte, el qual transcrivim en l'apèndix documental.

L'ESGLÉSIA.

L'edifici de l'església parroquial del Catllar és de gust classicista amb certs trets barrocs. Aquesta indefinició estilística obeeix al fet de trobar-nos en un moment, l'últim quart del segle XVIII, en el qual el gust constructiu a Catalunya oscil·la entre dos corrents: d'una banda, la forta implantació del barroc que fins ben passat el primer terç del segle XVIII ha mantingut un predomini total, però que, tanmateix, no aconseguí ofegar els principis vitruvians, els quals, la segona meitat del segle, tornen a agafar força, en bona mesura gràcies al suport de l'Academia de San Fernando -fundada el 1752-. Aquest segon corrent influencià els sectors culturalment més sensibilitzats, tot preconitzant un sentit de sobrietat oposat a les exaltacions, sovint força grolleres, del barroquisme popular i, ja en el segle XIX, cristal·litzà en l'estil neoclàssic. Fluctuant entre ambdós gustos s'arriba a

1. A.H.T. Manuals Notarials. Núm. 4411, any 1776, folis 32 i ss. La troballa resulta avinent donada la proximitat de l'any 1990, data en la qual aquest temple celebrarà el segon centenari de la seva inauguració; per aquest motiu és objecte, d'un any ençà, d'importants treballs de restauració.

una mena d'entesa en virtut de la qual conviuen en un mateix edifici estructures classicistes amb elements ornamentals barrocs o rococós, però que s'aniran reduint cada vegada més a elements no pròpiament constructius, especialment els retaules.

La fàbrica del temple del Catllar està clarament imbuïda d'aquesta sobrietat que s'evidencia a l'exterior, especialment en el frontis, el qual presenta porta rectangular dovellada i enquadrada amb pilastres corínties, entaulament quasi llis i frontó corbat, tot del més net classicisme.

El temple, considerem que podria haver estat inspirat en l'església de la Mare de Déu de la Mercè, de Barcelona, obra de l'arquitecte Josep Mas, construïda entre els anys 1756 i 1775, ja que ambdós tenen certa semblança. Una i altra planta mostren la mateixa solució bàsica pel que fa al repartiment de les naus, el creuer, la cúpula etc., com també les proporcions entre les parts; l'analogia entre ambdues façanes és igualment pal·leja, especialment en les curvatures còncaues resultants d'escapçar les cantonades corresponents a les reduïdes naus laterals.

Val a dir que l'estil de la Mercè, per les raons adduïdes, també és prou problemàtic. Aquesta església, fins fa poc, ha estat considerada per quasi tots els tractadistes predominantment neoclàssica. Cirici i Pellicer va dir que assimilava les tendències del classicisme francès basat en els tractadistes del Renaixement com Serlio o Scamozzi², consideració força encertada ja que el classicisme francès, conseqüència directa de l'oficialisme i l'academicisme gals, és excepcional a l'Europa del Set-cents, però les seves solucions es generalitzen en el Vuit-cents. El mateix Cirici, posteriorment, no s'ha estat de dir que la façana de la Mercè és l'únic exemplar barceloní barroc amb planta corbada, i concretament, que pertanyia «al sever gust borrominesc de l'arquitecte Mas, tan injustament anomenat neoclàssic per molts tractadistes».³

Això és una petita mostra de la dificultat d'apreciació dels estils i tendències corresponents a aquell període. El que és evident és la manca de barroc autènticament borrominesc a Barcelona amb façanes realment corbades, encara que hi hagi lleugeres aproximacions.

Deixant de banda aquestes qüestions, cal dir que al Catllar, potser per partir d'un pressupost més baix i/o perquè el gust d'en Carafí fos més auster i influït per l'Acadèmia, hi ha diferències respecte de la Mercè. En general, la façana del Baptista és molt més estilitzada i airosa que la dels mercedaris, tot i que la primera obeeix a l'alçada real de la nau central -el

2. CIRICI, *L'arquitectura catalana*, Moll, Palma 1955, p.157.

3. CIRICI, *Barcelona pam a pam*, Teide, Barcelona 1976, p. 194.

frontó coincideix amb la teulada-, mentre que a la segona la façana fa de teló en el sentit que no es correspon amb l'estructura de l'edifici sinó que el sobrepuja aproximadament fins a coincidir l'arrencament del frontó amb el vèrtex de la teulada; la qual cosa, però, no evita l'efecte de pesantor, accentuat per l'horitzontalitat de l'ovat i per la cornisa, la qual, en dividir l'alçada a la meitat, trenca l'impuls de verticalitat.

Quant a ornamentació, la parroquial del Catllar és molt més senzilla que l'església mercedària, encara que, com ella, disposa de gerros a banda i banda de l'acabament en frontó triangular del capcer, com també l'òval, però aquí més petit, i circular. Les pilastres adossades i bessones a cada banda del temple mercedari, se substitueixen al Catllar pels petits «esglaons» de retrocés dels laterals de la façana, i, finalment, a cada costat de la portalada, hi ha un escut o cartel·la -l'un amb el lleó rampant dels Queralt⁴, i l'altre amb l'Agnus Dei de la vila- i al damunt un fornícula amb l'estàtua del patró.

El campanar, admirable pel seu disseny, exquisit i airós, és un element primordial en la fàbrica parroquial del Catllar. Té un primer cos quadrat, un segon vuitavat, amb esveltíssimes finestres, i un tercer, també vuitavat i de diàmetre més petit, amb ornament de balconets amb gerros davant de cada finestral; l'acabament és una coberta barroca molt gràcil amb finestrals ovalats profusament decorats. L'extremada senzillesa que el cimbori octogonal de l'església presenta a l'exterior, molt probablement respon al propòsit de no distreure l'atenció del campanar.

L'ARQUITECTE

En tota l'obra, apreciable tant en el conjunt com en els detalls, destaca l'excel·lent qualitat de la factura (la qual queda en part amagada sota la sumptuosa restauració pictòrica). La unitat estilística en tota la construcció és a causa d'haver-se realitzat sense interrupcions significatives, en un període de temps raonablement breu⁵, amb un projecte únic, i molt especialment, perquè la direcció de l'obra, la vigilància del projecte i, fins i tot, la talla dels elements ornamentals, es deuen a una mateixa persona: l'arquitecte Josep Carafí, segons ens diu el document.

4. Senyors de la Vila i del terme del Catllar des de 1649.

5. Especialment si tenim en compte els greus efectes econòmics del quinquenni 1779-1784 per raó de l'aturament en l'exportació de vi provocat per la guerra contra la Gran Bretanya, anomenada pels coetanis «de Gibraltar». Vid. RECASENS I COMES, *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII.*, R. Soc. Arqueológica Tarraconense, Tarragona 1963, p.83.

El nom de Carafí no és desconegut. Cèsar Martinell l'inclou al diccionari d'arquitectes de la seva magna obra *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*,⁶ on trobem les dades següents:

Josep Carafí. Mestre d'obres. L'any 1765 estava domiciliat a Sarrià i fou designat pel corregidor de Vilafranca del Panadès per a projectar la conducció d'aigües a Igualada des del torrent d'en Carrió (Montbuí). Ell mateix tingué cura de l'exploració de la deu d'origen i d'altres captacions del trajecte.

Les paraules de Martinell posen de manifest la capacitat de Carafí per escometre tasques ben variades amb èxit i un grau molt elevat de professionalitat.

El seu treball d'ençà l'any 1765 devia consolidar el seu prestigi professional i li permeté superar el grau de mestre d'obres per a esdevenir arquitecte, títol que posseeix l'any 1776, quan és designat per l'Ajuntament de la Vila del Catllar per a la construcció de la nova església parroquial.

El fet que, segons el text de Martinell, estigués domiciliat el 1765 a Sarrià, permet suposar que coneixia l'església de l'antic Convent de Mercedaris que s'estava bastint aleshores i, potser fins i tot hi havia col·laborat. En qualsevol cas, podria haver pres aquest projecte com a punt de partida per al seu encàrrec del Catllar, transformar-lo i adequar-lo al seu propi criteri estilístic i, naturalment, a les necessitats i dissenys concrets del municipi.

Esperem que, amb el temps, puguin trobar-se noves referències documentals relacionades amb l'activitat professional d'aquest home singular i polifacètic que fou Josep Carafí.⁷

EL CONVENI

El 25 de febrer de l'any 1776, amb motiu de la decisió de construir una nova església parroquial al Catllar i per tal d'establir les condicions contractuals acordades, es reuneixen, davant del notari Cabanyes, el batlle Joan Mañé, els regidors, els síndics procurador i personer, el diputat del comú i altres trenta convilatants -entre ells el metge i el cirurgià- amb «l'arquitecte de Tarragona» Josep Carafí al qual ja havien designat amb anterioritat.

6. MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. 3, Alpha, Barcelona 1963, p.101.

7. Volem remarcar aquí la possibilitat que figurin més dades en relació a Carafí, a la tesi, encara inèdita, de MANUEL ARRANZ *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*. Barcelona 1979.

Per la introducció del conveni sembla, sense descartar la possibilitat que Carafí hagués nascut a Tarragona, que, almenys, portava un cert temps establert en aquesta ciutat. La seva elecció i el seu nomenament podrien obeir al fet que ja fos conegut a la zona per haver-hi realitzat algunes obres amb resultats satisfactoris, o potser, que hagués resultat guanyador d'un possible concurs de projectes convocat pel municipi.

El punt primer del conveni reitera el nomenament de Carafí, especifica la comesa concreta per la qual se l'ha contractat: «treball, cuidado i direcció de l'obra» i estableix el salari que rebrà pels seus serveis: una lliura, dos sous i sis diners (=22 sous i mig), una xifra prou elevada si es té en compte que a Tarragona, el 1789, tretze anys més tard, el jornal d'un mestre d'obres era només de 14 sous.⁸

El contracte té una durada d'un any, durant el qual Carafí es compromet (punt 2), en primer lloc, a dirigir l'obra «perque quede am tota perfecció i solidesa», «segons el planol o perfil que se li entregará». Aquesta precisió pot fer-nos dubtar que Carafí sigui l'autor del projecte, però de fet només vol dir el que diu: que el plànol està en aquest moment en poder dels contractants, que l'hauran examinat i, potser, fet algunes correccions o canvis; sembla que el fet del lliurament del plànol a l'arquitecte pot suposar una mena d'aprovació o d'elecció en el cas que en un possible concurs s'haguessin presentat altres projectes. Podem afegir que el tractament que hom li dona d'arquitecte sembla corroborar que el projecte sigui seu.

Al mateix punt segon s'especifica el que hom volia dir a l'apartat anterior en parlar de «treball» com una obligació concreta a banda del «cuidado i direcció» de l'obra. Aquí Carafí demostra dominar l'ofici de treballar la pedra artísticament, ja que es compromet a tallar els capitells, com també tota l'ornamentació tant de l'interior com de l'exterior de l'església, fins i tot l'estàtua de Sant Joan amb l'anyell, de la fornícula del frontis (desapareguda i substituïda per una peça recent) que, si s'hagués conservat ens hauria donat una idea de la vàlua d'en Carafí com a escultor a més de tallista, per tal com no tenim la seguretat que els angelets del creuer siguin de la seva mà, donat que no se citen concretament al conveni.

El punt tercer és una mica difícil de comprendre amb exactitud. Sembla que comprometi l'arquitecte a fer una tasca concreta en un temps i amb un salari prèviament determinats, però no queda clar si ho ha d'entrellistir obligatòriament en el termini fixat o si pot continuar-hi treballant

8. Per aprofundir en aquest aspecte, consulteu el llibre citat de RECASENS.

sense problemes amb un nou contracte. Aquesta segona possibilitat és la més versemblant ja que l'expressió «havent-hi temps» no sembla d'obligació sinó de possibilitat; segurament vol donar a entendre que, ja que no pot deixar la condícia de l'obra per la talla, hi treballi «lo que puga» de manera que, si té temps, faci els capitells, però sempre en segon lloc respecte a qualsevol altra cosa que sorgeixi i sigui necessària per mantenir l'ordre de l'obra; per això Carafí no s'obliga sens paga pel fet que transcorri el primer any sense acabar-ho tot. És a dir, es reflecteix en aquest punt del contracte certa flexibilitat, depenent sempre del que vagi aconsellant l'ordre de les obres, que és el concepte primer i principal.

El punt quart fa referència al personal que pot contractar Carafí i tenir-lo sota les seves ordres, i a la paga que els pot prometre. En concret són quatre fadrins (obriers qualificats) que guanyaran 12 sous diaris, i un aprenent, la paga del qual s'anirà incrementant anyalment fins arribar, acabat l'aprenentatge, al salari dels fadrins.

Al punt cinquè, Carafí promet fer les dues piques de l'aigua beneita (desaparegudes a la guerra del 36) al començament de l'obra, suposem perquè aleshores tindrà més lleure per dedicar-s'hi o potser es referix al temps que es fan els fonaments, ja que, com veiem al punt següent, ell no ha de posar mà a l'obra fins que l'avisin i això no serà abans que els fonaments estiguin oberts, de la qual cosa es responsabilitzen els contractants.

.....

De tot el que hem exposat fins aquí remarcarem alguns trets com a síntesi final. Al llarg de l'article hem apuntat la problemàtica estilística del darrer quart del Set-cents, que explica la barreja de tendències en les construccions del moment, i malgrat això, l'exquisitisme del disseny de l'edifici parroquial del Catllar, del qual, mercès al document, coneixem ara l'arquitecte.

Encara que només hem esbossat una mínima part de la possible trajectòria de Josep Carafí, les dades apunten a un nivell molt elevat d'eficàcia en tasques ben diverses. Un fet a destacar és que Carafí, malgrat assolir graus professionals cada vegada més alts, no abandonà, per això, la pràctica dels oficis que havia exercit amb anterioritat, sinó que la mantingué sense preocupar-se pel fet que, encara llavors, eren considerades com a activitats poc intel·lectuals.

La lectura i el comentari del document ens permet constatar que l'opinió de Carafí fou tinguda molt en compte al moment d'acordar les condicions del contracte -és obvi, donada l'època, que sense cap menyscaba-

ment de l'autoritat dels clients-. Detalls com la deferència amb què hom l'anomena, la quantia de la paga, la flexibilitat de les condicions -favorables a l'arquitecte-, i un ampli poder de decisió -contractació del personal, ordenació de l'obra, etc.- ens fan pensar que, com a home de comprovada vàlua professional, les seves suggerències eren acceptades i hom li concedia plena autoritat per desenvolupar la tasca encomanada.

En contemplar l'església del Catllar ens adonem que Carafí no va defraudar la confiança que hom havia dipositat en ell.

RAQUEL MEDINA DE VARGAS

Bibliografia

- A. CIRICI - *L'Arquitectura catalana*, Moll, Palma, 1955.
- A. CIRICI - *Barcelona pam a pam*, Teide, Barcelona, 1976.
- E. LIAÑO - *Inventario artístico de Tarragona y su provincia*, Ministerio de Cultura, Madrid, 1983.
- C. MARTINELL - *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Alpha, Barcelona, 1963.
- J.M. RECASENS - *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII*. R.S. Arqueológica Tarraconense, Tarragona, 1963.
- J.R. TRIADÓ - *L'època del Barroc, s.XVII-XVIII*. Edicions 62, Barcelona, 1984.

Apèndix documental

1776, febrer, 25. *El Catllar*

Conveni entre l'arquitecte Josep Carafí i els representants de la vila del Catllar.

A. H. T. Man. Not. 4411, folis 32 r - 34 v.

En nom de Déu, sia notori: Com sobre la nova fàbrica de la Iglésia Parroquial, que se ha projectat construhir, en la Vila del Catllar, Arquebisbat de Tarragona; Joan Mañer Batlle, Francisco Queralt, Joan Elias del Terme, Joan Elias de la Vila, Lluís Bover y Joseph Salort Regidors; Pere Pau Gassó, síndich Procurador, Nicasi Mañer, síndich Personer, y Joseph Canals diputat de la mateixa Vila; Joan Mañer del Mas, Joan Pallarès, Francisco Rabassa, Francisco Rull, Lluís Anglès, Lluís Queralt, Christòfol Pallarès, Joan Rull, Jaume Magriñà, Manuel Oliver, Joseph Gener, Joan Mañer menor de la Vila, y Manuel Oliver Pagesos, y lo Dr. en Medicina Joseph Bertran, tots de la dita Vila (junt amb Joan Magriñà, Rafael Queralt, Andreu Güell, Nicasi Canals, Joan Garcia, Francisco Fortuny, Joseph Pallarès, Nicasi Soler, Joan Rull, Joseph Güell, altra Franco. Fortuny, Pere Oliver, del terme, Joseph Roldoa, Joseph Randé Pagesos, Francisco Cavañes Cirurgià, y Joan Montserrat Mestre de Casas de la citada Vila, ausents, si be, que per lo present Conveni, tenen ja firmada altra Escripтура, encara aque no authèntica), han determinat elegir, y nomenar, per la direcció de dita obra, al Sr. Joseph Carafí, Arquitecto, de la Ciutat de Tarragona, present; y per este efecte, unanimes y conformes, han fet, pactat, firmat, y jurat, los Pactes avall escrits, y següents.

1.- Primerament, los dits Joan Mañer, Franco. Queralt, Joan Elias, y demés, en lo preludi, nomenats; per lo termini de un any del dia, que se comensarà la obra de la referida Iglésia, enr ... avant Comptador, elegeixen, y nomenant al dit Joseph Carafí, pera dirigir, y cuidar de aquella; per cuio treball y direcció, li prometen donar diariament, una lliura, dos sous, y sis diners en moneda Barcelonesa, a excepció dels dias de ... que estos no hi van compresos.

2.- Item, lo dit Joseph Carafí, (que) per raho de la prom... ha fet ab lo antecedent Capítol; se obliga en dirigir ... temps de un any, la obra de la mencionada... aquella, peraque quede ab tota perfecció, y so ... al Plano, o Perfil, que se li entregará; y així mateix el treballar la talla dels capitells, las cartelas de sobre las capellas, la Tarja de la O. del frontis, com y també las dos del crusero, y las dos del costat de la Portalada: la tarja de la Portalada, los capitells de ella, las flamulas dels Gerros del Campanar, las cartelas dels Ventanals de la mitja Taronja, y sos archs; y finalment los capitells del Nitxo de St. Joan, y fer de Pedra, de la que se li entregará, St. Joan, ab son Añell.

3.- Item, se permet a dit Joseph Carafí, el poder treballar en dita obra lo que puga, durant dit any, no deixant per esto, la direcció de la obra, y cuidado de ella; haventhi temps per fer los capitells del un, al altra, per ser obra, que podria venir lo cas, de haverse de fer aquells, tots junts (entenentse emperó, qualsevol espècie de Capitell, que sie en qualsevol puesto de la Iglésia); y nomenos de qualsevol altra espècie de cosa obligada, a fi de guardar orde en dita obra; no entenentse per esto, el haverse dit Carafí, de obligar sens paga, passat lo primer any; si que, lo no fet, en dit primer any, corresponentli lo salari, de la una lliura, dos sous, y sis diners, diari (com queda expressat, en lo capítol primer) continuarà, no sols en la direcció, y cuidado de la obra, si y també en lo treball de ella.

4.- Item, se permet al expressat Joseph Carafí, tenir per son compte en dita obra, un Aprentent, prometentli donar per son Jornal, al primer any, vuit sous diaris; passat lo primer any, fins als dos anys, deu sous, y despres fins a finir son Aprententatge, lo Jornal de fadrí; y aximateix, se li permet tenir per son compte, en la referida obra, quatra fadrins, prometent-los donar dotse sous diaris, a cada un, de Jornal.

5.- Item, nomenos promet lo incinuat Josep Carafí, al principi de la obra, per no haverhi, que treballar en aquella, el fer las duas Picas, per la aigua beneyta, per un costat y altra de la Iglésia, en forma de Petxina de la pedra, que se li entregará.

6.- Item, y finalment promet lo citat Joseph Carafí, y se obliga en posar ma a la obra de la dita fàbrica, sempre que lo enviaran a buscar per dit efecte, prometentli tenir oberts, lo fonaments de la referida obra.

Elas referidas parts, lloant y aprobant los sobredits Pactes, y Capítols, y cada un de aquells, convenen, y en bona fé prometan la una part a la altra, las sobre ditas cosas atendre, y cumplir; sens dilació ni excusa alguna, ab lo acostumat salari de Procurador dins la Vila del Catllar, y Ciutat de Tarragona, deu sous, y fora de ellas, vint sous Barcelonesos, ab restitució y esmena de tots dañs y gastos, per lo que ne obligan la una part a la altra, tots..., y de quiscun de ells a solas, mobles, e Immobles, haguts, y per haver, renunciant al Benefici de novas Constitucions, divididoras y ... accions de la Epistola del Divo Adrià, y Consuetut de Barna, que ... de dos, o mes, que a solas se obligan, y a tot, y qualsevol altra ... y lley ... afavorir los puga, roborantho ab lo acostumat Jurament, que en sas respe. Animas fan, y prestan. En Testimoni a las quals cosas; firman la present Escripura, en la Vila del Catllar, als vint y sinch dias del Mes de Febrer, del any del Naixament del Señor, de mil set cents setanta y sis; Essent prnts per testimonis, Franco. Dalfau, Mestre de primeras lletras, y Franco. Anglès texidor de lli, los dos de dita Vila; per estas cosas cridats; Y los Contrahents (als quals lo Notari avall escrit dona fe coneixer) han firmat de ma propia, los que saben de escriurer, y los que non saben, ha firmat un dels testimonis, de son Consentimt. y voluntat.-segueixen les signatures-

Façana principal de l'església parroquial. Foto Joan Porta.

Campanar de l'església parroquial. Foto Joan Porta.

Interior de l'església parroquial. Foto Raymond.